

Konferencja naukowa *Wymiar pogranicza. Śląsk Opolski i Ziemia Wieluńska w perspektywie historycznej*, Muzeum w Praszce, 30 września 2022 r.

30 września 2022 r. odbyła się konferencja naukowa *Wymiar pogranicza. Śląsk Opolski i Ziemia Wieluńska w perspektywie historycznej*, zorganizowana przez Muzeum w Praszce we współpracy z Wieluńskim Towarzystwem Naukowym. Praszka, miejscowość leżąca obecnie na terenie województwa opolskiego, przez stulecia była miejscem pogranicznym, którego losy wiązały się nierozzerwalnie z przebiegającymi w okolicy granicami dzielnicowymi, zaborczymi, a także państwowymi. Stąd też rozmowy o pograniczu i granicach znalazły swój wyraz właśnie w Muzeum w Praszce. Moderatorem obrad był dr Zdzisław Włodarczyk, prezes Wieluńskiego Towarzystwa Naukowego.

Konferencję rozpoczął wykład dr. Tomasza Gałwiaczka (badacz niezależny), który przedstawił opisy miast pogranicza: Kluczborka, Buczyny i Praszki w piśmiennictwie geograficznym XVI-XVIII w. Ilustrację do przytoczonych źródeł historycznych stanowiły litografie i rysunki zaczerpnięte z albumu *Oberschlesische Landschaften*, przedwojenne karty pocztowe czy ryciny Friedricha Bernharda Wenera (*Topographia Silesiae*). Następnie dr Damian Kasprzyk (Uniwersytet Łódzki) wprowadził słuchaczy w rozważania teoretyczne poświęcone granicom i pograniczom jako kategoriom regionalistycznym. Prelegent zwrócił uwagę na wieloznaczność tych terminów we współczesnym dyskursie humanistycznym, w którym ich sens wykracza poza kontekst terytorialny i jest rozszerzany o znaczenie metaforyczne. Podkreślił, że temat granic wpisany jest w regionalizm, a także w pojęcie regionu, które w klasycznym ujęciu oznacza obszar odróżniający się czymś od sąsiednich. Z definicji pojęcie to budowane jest zatem w oparciu o zróżnicowanie, odmierność, specyfikę, a więc właśnie symboliczne granice.

Kolejne dwa wykłady przedstawiły tereny pogranicza z perspektywy etnograficznej. Dr Elżbieta Oficjańska (Muzeum Śląska Opolskiego) omówiła skomplikowane losy Śląska, który od początku XX w. ulegał znacznym przemianom administracyjnym. Na tym tle zostało również określone położenie powiatu oleskiego oraz Praszki i Rudnik, które w efekcie tych podziałów znajdowały się w granicach różnych województw (łódzkie, częstochowskie, a następnie opolskie). W referacie zwrócono również uwagę na to, w jaki sposób przynależność administracyjna wpływała na oddziaływanie kulturowe, społeczne i gospodarcze.

Podczas prelekcji pt. *Wybrane zwyczaje i obrzędy rodzinne mieszkańców gminy Pątnów w pow. wieluńskim* Tomasz Spychała (Muzeum Ziemi Wieluńskiej) podkreślił nie tylko specyfikę tradycyjnej obrzędowości regionu, lecz także zaobserwowane napływy kulturowe wynikające z usytuowania terenu na pograniczu ze Śląskiem.

Po krótkiej przerwie nastąpiła dalsza część referatów, którą rozpoczęło wystąpienie prof. Anny Matuchniak-Mystkowskiej (Uniwersytet Łódzki) pt. *Lokalne instytucje kultury, a pamięć społeczna pogranicza*. Na przykładzie działalności Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu autorka, będąca jednocześnie stałym partnerem wielu realizowanych przez Muzeum projektów, przedstawiła rolę instytucji, w tym przypadku muzealnej, w kształtowaniu postaw wobec przeszłości regionu. Podkreśliła rolę organizowanych przez Muzeum wystaw, zajęć edukacyjnych, a także zwróciła uwagę na proces przekształcania rodzinnej pamięci komunikacyjnej w pamięć kulturową, przejście od pamiętki rodzinnej do muzealium.

Niezwykle barwnym referatem podzielił się ze słuchaczami ks. dr Kamil Kęsik (Wieluńskie Towarzystwo Naukowe). W wystąpieniu pt. *Niemieckie wpływy kulturowe w pow. wieluńskim na przełomie XIX i XX w.* autor, na podstawie skrupulatnej analizy źródeł archiwalnych, m.in.: *Kroniki Sióstr Bernardynek w Wieluniu* jak również zapisków proboszczów parafii w Ożarowie czy Wójcinie, przedstawił oddziaływanie kultury niemieckiej w rejonie Wielunia, na polach religijnym, społecznym, kulturowym i cywilizacyjnym. Prelegent wskazał zarówno na pozytywne, jak i negatywne zjawiska towarzyszące migracjom transgranicznym.

Kolejnym prelegentem był dr Ksawery Jasiak (Instytut Pamięci Narodowej Opole), który w referacie *Polskie formacje graniczne na terenie Praszki i okolic w latach 1919–1939* wnikliwie przedstawił funkcjonowanie Komisariatu Straży Granicznej w Praszce, a także podległych mu Placówek I linii oraz wywiadowczych Placówek II linii. Odcinek graniczny nadzorowany przez Komisariat SG „Praszka” obejmował w okresie międzywojennym 21,487 km. Prelegent scharakteryzował zadania funkcjonariuszy, do których należały m.in.: kontrola dokumentów na przejściu granicznym, patrolowanie i obserwacja granicy, obławy na przemytników i szpiegów.

Ostatni referat pt. *Ks. Walery Pogorzelski wobec wychodźstwa sezonowego ze Starokrzepic w latach 1897–1904* wygłosił ks. dr Michał Widera (Uniwersytet Opolski). Prelegent przybliżył słuchaczom niezwykle postaci duchownego, którego działalność duszpasterska przypadała na okres od końca XIX w. po czasy II wojny światowej. W prelekcji szczególnie zaakcentowana została jego służba kapłańska w Starokrzepicach, podczas której zetknął się ze zjawiskiem emigracji zarobkowej do Niemiec. Duchowny zauważał zarówno korzyści, szczególnie dotyczące poprawy warunków bytowych społeczności, jak również niekorzystne zjawiska, zwłaszcza w zakresie praktyk religijnych, płynące z sezonowych wyjazdów za granicę. Co szczególnie wyjątkowe, ks. Pogorzelski podjął się trudu zorganizowania prac dla robotników rolnych w majątkach ziemskich w granicach Królestwa Polskiego. Jego odezwa, opublikowana 6 marca 1903 r. na łamach czasopisma „Wiek

Ilustrowany” wywołała powszechne zainteresowanie, a ogłoszenie zostało przedrukowane w wielu dziennikach i tygodnikach. W korespondencji do ks. Pogorzelskiego skierowano zamówienia na pracę dla 1400 robotników w 13 guberniach Królestwa Polskiego. Była to z pewnością nowatorska inicjatywa, podjęta w skali lokalnej, która spotkała się jednakowoż z szerokim zainteresowaniem.

Konferencję zakończyła krótka dyskusja podsumowująca zagadnienia poruszane w wygłoszonych referatach. Uczestnicy spotkania mieli również możliwość zapoznania się z przygotowaną przez Muzeum w Praszce wystawą „Praszka – Zawisna. Wspólne obszary pogranicza” towarzyszącą konferencji. Na ekspozycji zaprezentowano materiały związane z funkcjonowaniem granicy w rejonie Praszki: archiwalne zdjęcia i pocztówki przedstawiające przejście graniczne na rzece Prośnie, funkcjonariuszy Straży Granicznej, jak również dokumenty związane z przekraczaniem granicy: przepustki, paszporty emigracyjne z pozwoleniem na wyjazd na sezonowe roboty rolne do Niemiec, zezwolenia na zameldowanie w pasie nadgranicznym. Na wystawie znalazły się też pochodzące z okresu międzywojennego mapy i plany powiatów wieluńskiego, oleskiego i kluczborskiego, a także dokumenty związane z kolejką wąskotorową: mapy obrazujące przebieg Kolei Wieluńskiej od Gorzowa Śląskiego przez Praszkę do Wielunia, szkice i plany stacji kolejowych.

Konferencja *Wymiar pogranicza. Śląsk Opolski i Ziemia Wieluńska w perspektywie historycznej*, jak również towarzysząca jej wystawa, były okazją do refleksji na temat kształtujących się na terenach pogranicza wzajemnych oddziaływań społeczno-kulturowych, religijnych, ekonomicznych oraz politycznych. Przedstawienie tych relacji w perspektywie historycznej, począwszy od wieku XVII do czasów współczesnych, było możliwe dzięki zaproszeniu prelegentów reprezentujących różne dziedziny: muzealników, etnografów, historyków oraz regionalistów.

Ilustr. 1. Prelegenci i organizatorzy konferencji „Wymiar pogranicza. Śląsk Opolski i Ziemia Wieluńska w perspektywie historycznej”.

Od lewej: dr Ksawery Jasiak, ks. dr Michał Widera, ks. dr Kamil Kęsik, Maria Feliks, Tomasz Spychała, dr Zdzisław Włodarczyk, dr Elżbieta Oficjalska, prof. dr hab. Anna Matuchniak-Mystkowska, dr Tomasz Gałwiazek, dr Damian Kasprzyk

fol. Muzeum w Praszce

*Maria Feliks
(Muzeum w Praszce,
Uniwersytet Wrocławski)*